

№9, 2017

ЛЮДИНА ТА ЛАНДШАФТ
Первісна археологія Східної Європи

VITA ANTIQUA

VITA ANTIQUA

ЛЮДИНА ТА ЛАНДШАФТ Первісна археологія Східної Європи

Vita Antiqua. №9, 2017

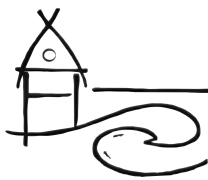

HUMAN & LANDSCAPE

Prehistoric Archaeology of Eastern Europe

VITA ANTIQUA

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА
ЦЕНТР ПАЛЕОЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМ. ХВ. ВОВКА

ЛЮДИНА ТА ЛАНДШАФТ **Первісна археологія Східної Європи**

Київ 2017

Кафедра археології та музеєзнавства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Department of Archaeology and Museum Studies,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Центр палеоетнологічних досліджень імені Хведора Вовка
Th. Vovk Center for Paleoethnological Research

FONDS NATIONAL SUISSE
SCHWEIZERISCHER NATIONALFONDS
FONDO NAZIONALE SVIZZERO
SWISS NATIONAL SCIENCE FOUNDATION

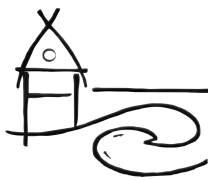
SCOPES project "Network in Eastern European Neolithic
and Wetland Archaeology"
SCOPES проект «Мережа у вивченні східноєвропейського
неоліту та археології річок і озер»

Hugo Obermaier-Society for Quaternary Research
and Archaeology of the Stone Age
Товариство по вивченню четвертинного періоду
та археології кам'яної доби імені Гуго Обермайєра

VITA ANTIQUA

TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV
FACULTY OF HISTORY
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY AND MUSEUM STUDIES
Th. VOVK CENTER FOR PALEOETHNOLOGICAL RESEARCH

HUMAN & LANDSCAPE

Prehistoric Archaeology of Eastern Europe

Kyiv 2017

VITA ANTIQUA

№ 9, 2017

ISSN 2519-4542

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Д-р іст. наук, проф. Терпиловський Р.В.
(головний редактор)
Канд. іст. наук, доц. Шидловський П.С.
(відповідальний редактор)
Д-р іст. наук, проф. Гладких М.І.
Д-р іст. наук, проф. Капелюшний В.П.
Д-р іст. наук, проф. Ставнюк В.В.
Д-р іст. наук, доц. Казакевич Г.М.
Канд. іст. наук, доц. Рижов С.М.
Д-р, проф. Хафнер А., Бернський університет
Д-р, досл. дир. CNRS Пату-Матіс М.
Д-р. Пеан С., Національний природничий музей, Париж

EDITORIAL BOARD:

Dr., Prof. R. Terpylovskiy
(main editor)
Ph.D., assoc. Prof. P. Shydlovskiy
(responsible editor)
Dr., Prof. M. Gladkykh
Dr., Prof. V. Kapeliushnyi
Dr., Prof. V. Stavnyuk
Dr., assoc. Prof. G. Kazakevych
Ph.D., assoc. Prof. S. Ryzhov
Dr., Prof. A. Hafner, University of Bern
HDR, Research director at CNRS, M. Patou-Mathis
Dr., S. Péan, Muséum National d'Histoire Naturelle

НАД ВИПУСКОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Шидловський П.С. (укладач)
Пічкур Є.В. (технічний редактор)
Лизун О.М.
Радомський І.С.
Вирцан А.В. (редактор англійських текстів)

EDITORIAL BOARD VOLUME:

P. Shydlovskiy (compiler)
Ye. Pichkur (typographer)
O. Lyzun
I. Radomsky
A. Virtsan (english texts editor)

ЛЮДИНА ТА ЛАНДШАФТ: первісна археологія Східної Європи. – VITA ANTIQUA, №9. Збірка наукових статей. – К.: 2017.

Збірка наукових праць присвячена сучасним дослідженням питань взаємодії оточуючого середовища та первісних суспільств на території Європи і сучасним дослідженням в галузі ландшафтно-археології. Представлені матеріали, що демонструють міждисциплінарний підхід у дослідженні пам'яток первісності.

Запропонована збірка буде корисною для всіх, хто цікавиться первісною історією, археологією та географією Європи – археологам, географам, біологам, історикам-краєзнавцям, студентам вищих навчальних закладів.

HUMAN & LANDSCAPE: Prehistoric Archaeology of Eastern Europe. – VITA ANTIQUA, #9. Collection of scientific works. – Kyiv : 2017.

This volume of scientific works dedicated to contemporary researches of the issues of environment – prehistoric societies interaction in Europe. The publication includes materials that demonstrate the interdisciplinary approach to the study of prehistoric sites.

The proposed collection will be useful for anyone interested in prehistory, archaeology and geography of Europe – for archaeologists, geographers, biologists, historians, ethnographers, and students of higher educational institutions.

Зареєстровано

Міністерством юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію

КІ № 1674 від 25.07.2017

Засновник та видавець

Громадська організація «Центр палеоетнологічних досліджень». Свідоцтво внесено до Єдиного державного реєстру АД № 088587 від 05.02.2015

Registered

Ministry of Justice of Ukraine

Certificate of registration

KI № 1674 of 25.07.2017

Founder and publisher

Non-Governmental organization "Center of paleoethnological researches". Certificate included in the Unified State Register АД № 088587 of 05.02.2015

<http://vitaantiqua.org.ua>

<http://paleoethnology.org.ua>

<https://www.facebook.com/th.vovk.center>

th.vovkcenter@gmail.com

ЗМІСТ / CONTENTS

ПЕРЕДМОВА PREFACE	7
----------------------	---

РОЗДІЛ I. ІСТОРИЯ, ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИ ЛАНДШАФТНОЇ АРХЕОЛОГІЇ PART I. HISTORY, THEORY, AND METHODS OF LANDSCAPE ARCHAEOLOGY

Albert Hafner, Mirco Brunner, Julian Laabs. Archaeology of the Alpine space. Research on the foothills, valley systems and high mountain landscapes of the Alps. Альберт Хафнер, Мірко Брюнер, Джуліан Лаабс. Археологія альпійського простору. Дослідження передгір'їв, долинних систем та високогірних ландшафтів Альп.	16
Олена Сминтина. Географічний підхід в первісній археології на рубежі XX – XXI століть: від дисциплінарного плюралізму до трансдисциплінарності. Olena Smyntyna. Geographical approach in Prehistoric Archaeology at the turn of the 20 th – 21 st centuries	38

РОЗДІЛ II. ВЗАЄМОДІЯ ПРИРОДИ ТА СУСПІЛЬСТВА В ПЛЕЙСТОЦЕНІ PART II. THE INTERACTION BETWEEN NATURE AND SOCIETY IN PLEISTOCENE

Жанна Матвіїшина, Сергій Кармазиненко, Сергій Рижов. Палеогеографічні обставини плейстоцену та умов проживання давньої людини в районі хребта Великий Шолес на Закарпатті Zhanna Matviishyna, Serhii Karmazinenko, Serhii Ryzhov. Paleogeographic situation of Pleistocene and living conditions of ancient man in areas of the Velykyj Sholes ridge	46
Ксенія Бондар, Сергій Рижов, Ждана Тимофеева. Магнітні дослідження на палеолітичних стоянках хребта Великий Шолес на Закарпатті Ksenia Bondar, Serhii Ryzhov, Zhdana Tymofeieva. Magnetic measurements on Palaeolithic sites at Velykyj Sholes ridge in Transcarpathia	61
Діана Дудник. Етапи дослідження Межиріцької стоянки Diana Dudnik. Stages of research of Mezhyrich site	69
Laëtitia Demay, Marylène Patou-Mathis, Stéphane Péan, Gennadyi A. Khlopachev, Mikhail V. Sablin. From mammoth to fox: identification of Eliseevichi 1 within the occupations of the Desna valley Летиція Демей, Марилен Пату-Матіс, Стефан Пеан, Генадій Хлопачев, Михайло Саблін. Від мамонта до лисиці: археозоологічні визначення стоянки Єлисеєвичі I в контексті пам'яток долини Десни	81
Олександра Кротова. Культурні адаптації верхньопалеолітичних мисливців Азово-Чорноморських степів Oleksandra Krotova. Cultural adaptations of Upper Palaeolithic hunters of North Azov-Black Sea steppes	107
Ігор Піструїл. Адаптація первісних мисливців до життя в перигляціальних степах (на прикладі верхньопалеолітичних пам'яток долини р.Бакшали) Igor Pistrui. Adaptation of prehistoric hunters to life in periglacial plains (case of study: Upper Palaeolithic sites of Bakshala River valley)	117
Павло Шидловський, Олексій Лизун. Ландшафтні зміни в Середньому Подніпров'ї на межі плейстоцену- голоцену: археологічні свідчення Pavlo Shydlovskiy, Oleksii Lyzun. Landscape changes in Middle Dnieper region on the border of Pleistocene-Holocene : archaeological evidences	127
Ірина Сніжко. Реконструкція палеокліматичних умов життя давнього населення на стоянці біля с. Кам'янка Харківської обл. Iryna Snizhko. Reconstruction of paleoclimatic life conditions of prehistoric population at the site near Kamyanka village, Kharkiv region	139
Guram Chkhatarashvili. Final Upper Palaeolithic assemblages from South Caucasus (Dzudzuana Cave) Гурам Чхатарашвілі. Фінальнопалеолітичні комплекси Південного Кавказу (печера Дзудзуана)	144

РОЗДІЛ III. КУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В РАНЬОМУ ГОЛОЦЕНІ
PART III. CULTURAL ADAPTATION TO NATURAL CONDITIONS IN THE EARLY HOLOCENE

Валерій Манько. Розвиток неолітичних культур на території України: подолання запрограмованості на певний тип ландшафту Valerij Manko. The development of Neolithic cultures on the territory of Ukraine: overcoming the determination for a certain type of landscape	152
Ольга Демченко. Природне середовище та культурна адаптація первісного населення Дніпровського Надпоріжжя в пізньому мезоліті – ранньому неоліті Olga Demchenko. The natural environment and cultural adaptation of the prehistoric population of Dnieper Nadporizhzhia in the Late Mesolithic - Early Neolithic	171
Сергій Теліженко, Євгенія Яніш. Між морем та горами. Стратегія господарської діяльності населення Гірського Криму в енеоліті Serhij Telizhenko, Yevhenia Yanish. Between the sea and the mountains. The strategy of economic activity of the Crimea Mountain population in Chalcolithic	180
Іван Радомський. Аналіз просторового розповсюдження кам'яних артефактів на поселенні трипільської культури Ожеве-острів Ivan Radomskyi. Spatial organization of the stone implements from Trypillian settlement Ozheve-ostriv	194
Євген Пічкур. Індикатори «імпорту» в трипільській культурі (за матеріалами «скарбів» кременевих пластин) Pichkur Yevgen (Kyiv). Indicators of «imports» in Trypillian culture (on materials of «hoards» of flint blades)	206
Сергій Лисенко. Екологічна основа тшинецького культурного кола Sergij Lysenko. Ecological base of Trzcinec cultural circle	222
Жанна Матвіїшина, Сергій Лисенко, Олександр Пархоменко. Палеопедологічні дослідження Буківнянського могильника Zhanna Matviishyna, Serhij Lysenko, Olexandr Parhomenko. Paleopedological researches of Bukivna cemetery	232
Жанна Матвіїшина, Анатолій Кушнір. Природні умови проживання людини на основі вивчення похованих ґрунтів кургану епохи бронзи Zhanna Matviishyna, Anatolii Kushnir. The natural conditions of human's habitation according to studying of buried soils in the Bronze Age mound	251
Наталія Михайлова. Свідчення культу оленя первісних мисливців півночі Євразії у контексті ландшафту Natalia Mykhailova. Evidences of Deer cult of Northern Eurasia prehistoric hunters in the landscape context	254

РОЗДІЛ IV. АРХЕОЛОГІЯ ТА СУМІЖНІ ДИСЦИПЛІНИ
PART IV. ARCHAEOLOGY AND CONTIGUOUS DISCIPLINES

Олександр Бейдик, Ірина Лазарук. Національна та світова археологія в таблицях Шульте Olexandr Beidyk, Iryna Lazaruk. National and world archeology in the Schulte tables	268
ВІД ВИДАВЦЯ FROM PUBLISHER	275
СПИСОК АВТОРІВ LIST OF AUTHORS	279

ПЕРЕДМОВА

Шановні друзі та колеги! Наразі Ви отримали новий випуск збірки наукових праць *Vita Antiqua*. Видавцем цього випуску виступає Центр палеоетнологічних досліджень імені Хв. Вовка – наукова громадська організація, в завдання якої входить дослідження та популяризація знань про первісну епоху, а також репрезентація первісної археології України у світі. Ця збірка представляє частину матеріалів, що були оприлюднені у вигляді доповідей на міжнародній науковій конференції «ЛЮДИНА ТА ЛАНДШАФТ : географічний підхід в первісній археології», яка відбулась 3-5 лютого 2016 року в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

У цій конференції взяли участь спеціалісти з університетських центрів та наукових установ Франції, Бельгії, Швейцарії, Польщі, Білорусі, Грузії. Українські наукові та освітні установи були представлені дослідниками з Інституту археології НАН України, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Інституту геології КНУ імені Тараса Шевченка, Інституту зоології НАН України, Національного природничого музею НАН України, університетів Одеси, Харкова, Чернігова тощо. Серед запропонованих доповідей слід відзначити лекції та виступи, що висвітлювали результати спільних археологічних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, в тому числі на території України. Сама конференція стала виключною можливістю для створення системи обміну інформацією та досвідом у преісторичних дослідженнях на території Європи, запровадження передових методик обробки археологічного матеріалу, включенням археологічної спадщини України у загальноєвропейську систему досліджень. Важливе значення мала участь у цьому заході вітчизняних студентів – майбутніх археологів, геологів, біологів – що сприятиме підвищенню їхнього рівня знань, розвитку мобільності під час навчання та знайомство з сучасним теоретичним та практичним надбанням європейської науки. З точки зору суспільної користі, результати конференції сприятимуть репрезентації вітчизняної культурної і природної спадщини на європейському рівні.

На наше глибоке переконання, проведення міжнародної конференції та видання збірника

наукових праць, присвячених взаємодії природи і людини в давнину, в сучасних складних для України і світу умовах, є знаковою подією. Знаковою, з огляду на процеси, що відбуваються в нашій державі та ті виклики, що постають перед міжнародною науковою спільнотою в наш час. Науковці, особливо ті з них, хто здійснює дослідження в галузі розвитку суспільних відносин та екології від найдавніших часів, просто не можуть залишатись осторонь глобальних проблем, а надто коли ці процеси мають відношення до їхніх професійних інтересів. Виявлення закономірностей взаємодії навколишнього середовища та людини особливо актуальне на тлі помітних кліматичних змін, що відбуваються на Земній кулі просто зараз.

Один з потужних викликів сучасності – загроза дегуманізації суспільства в умовах економічних та політичних негараздів, що раз по разу виливаються у військові конфлікти. Така соціальна нестабільність, поза сумнівом, відбивається на загальному психологічному стані людей. Людина, як істота соціальна, окрім інстинктивних потреб, має також культурні, що задовольняються нехарчовим виробництвом. Якщо ж не задовольняти культурні потреби вчасно і якісним продуктом, суспільство починає споживати сурогат – пропагандистські штампи, спрямовані насамперед на редукування здатності мислити самостійно, критично. Це призводить до загальної дегуманізації населення, яке починає керуватись переважно ірраціональними мотивами. Таке суспільство дуже швидко стає пасивним, агресивним та втрачає життєздатність. Цілком зрозуміло, що відповіддю на ці процеси повинно стати підвищення ролі наукового та освітнього сегменту, адже саме на плечах науковців та викладачів лежить відповідальність за рівень освіченості співгромадян.

Ще однією вагомою проблемою нашого сьогодення є питання збереження історичного ландшафту. В умовах сучасних приватизаційних процесів, бурхливого розвитку будівництва та техногенного тиску на ландшафт, питання охорони пам'яток культурної спадщини потребує втручання держави та громадськості з огляду на можливості репрезентації історії та культури України в сучасному глобалізованому світі.

Особливо це стосується пам'яток, що належать до найдавніших етапів розвитку людини і суспільства – доби первісності. По-перше, тому, що ці археологічні об'єкти належать до загальної спадщини людства і несуть у собі інформацію про розвиток нашого біологічного виду та його культури в цілому. По-друге, за відсутності писемних джерел, археологічні дані є єдиними прямими свідченнями існування первісних суспільств. За руйнації пам'ятки або її частини, інформація, що могла б бути вилучена з «археологічного літопису», практично втрачається назавжди. Об'єкти найбільш давніх епох розвитку культури, на жаль, є й найбільш уразливими до антропогенного впливу. В переважній більшості вони зазнали значних перетворень внаслідок ландшафтних змін, пошкодження наступними поколіннями мешканців, індустріальними та комунікаційними процесами.

Найдавніші пам'ятки не несуть у собі даних, що безпосередньо стосуються формування сучасних етнічних груп чи держав, тож існує значний ризик нехтування цими об'єктами з боку адміністративних структур і державної політики в цілому. Відношення до пам'яток первісності, які позбавлені етнічного чи національного навантаження, є «лакмусовим папірцем», тестом на цивілізованість, яка виражається в толерантності та повазі до «інших» культур. Безвідповідальне ставлення державних органів до первісних пам'яток свідчить про загальну неосвіченість та ксенофобність вітчизняної «еліти», всупереч тому, що археологія первісної доби викликає жваве зацікавлення з боку міжнародної громадськості: вона розкриває інформацію про зародження та розвиток культури, появу трудової діяльності, формування специфіки людської поведінки, пояснює витoki цивілізаційної історії та демонструє адаптивні можливості людського виду цілком.

Часто приписуючи витвори минулих епох до власної історії, держава тим самим привласнює право авторства чи володіння на витвори загальнолюдського значення. Хоча в дійсності навпаки – держава повинна брати на себе відповідальність за збереження культурної спадщини людства. «Кожна держава ... визнає, що **зобов'язання** забезпечувати виявлення, охорону, збереження, популяризацію й передачу майбутнім поколінням культурної і природної спадщини, ... яка перебуває на її території, **покладається насамперед на неї**» (Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини; Париж, 16 листопада 1972 р.). З морально-етичної точки зору, як уряд Єгипту не має права розпоряджатись давньоєгипетськими старожитностями на власний розсуд, так і державні органи України не мають права на вирішення долі стародавніх поселень, руйнуючи які, скоює

злочин проти інтересів людства. Але ж для нашої держави стало цілком звичним явищем, коли політична влада (далеко не вічна) керуючись фінансовими чи-то лобістськими (сьогоденними) інтересами вирішує питання доцільності існування тієї чи іншої пам'ятки старовини.

Незадовільний стан у сфері охорони пам'яток минувшини і нехтування з боку адміністративних структур призводить до складання чи не на державному рівні уявлення про відсутність запиту на археологів як науковців для держави і суспільства. Це, поза сумнівом, позначається як на суспільній свідомості, так і на державній політиці в сфері фінансування наукових досліджень в цій галузі. Економічна і фінансова кризи в першу чергу негативно відбиваються на найбільш «неприбуткових» галузях – культурі, освіті та науці. Особливо це стосується сфери гуманітарного знання, адже інвестиції в ці дисципліни не передбачають швидкого повернення вкладених коштів. Такий стан речей виявляється в постійному скороченні штатів академічних установ, зменшенні державного замовлення для вищих навчальних закладів, в погіршенні становища регіональних наукових установ тощо. Досить цинічним є те, що ці процеси відбуваються на тлі активної пропаганди «патріотичного виховання», «національної свідомості» тощо.

Окреслені проблеми ставлять нові завдання перед науковою спільнотою. Для виходу з цього становища повинні відбутись значні зміни, в першу чергу, в самому науковому середовищі, що має позбутися академічної елітарності, ізоляваності, активно відповідати на запити суспільства. Взаємозв'язок «наука – суспільство» в повній мірі може бути реалізований на базі об'єктів археологічної спадщини, що можуть стати не тільки предметом вивчення науки про культурне і природне різноманіття, але і засобом комунікації, навчання, дозвілля, збагачення культурного досвіду.

Виходячи з позиції, що інвестиції в гуманітарне знання та освіту є інвестиціями в майбутнє, з позиції, що зневага до досліджень в галузі історії розвитку людини та її культури призводить до ще глибшої дегуманізації суспільства, ми констатуємо необхідність розвитку цих знань та їх популяризацію, особливо у сучасний, кризовий момент. Сучасний стан науки вимагає зміни парадигми наукового пізнання та процесу дослідження, що передбачає:

- подолання дискретності сучасної науки, що затиснена в рамки офіційних установ і через високу спеціалізацію досліджень стає все більш ізолюваною від суспільства;

- впровадження комплексного підходу до вивчення історичних явищ з використанням методів різних природничих та гуманітарних наук

(археологія, етнологія, геологія, екологія тощо). На протидію інституційній підпорядкованості та адмініструванню, на сучасному етапі все більшого значення набувають «мережеві» контакти і проблемні групи, що працюють над конкретними науковими питаннями. Все більше наукових проєктів здійснюються через міжгалузеву кооперацію, що дозволяє залучити більшу варіативність методів та поглянути на проблему під різними кутами зору.

Наукові праці, представлені в пропонованому збірнику цілком відповідають поставленим вимогам сучасної науки. Хронологічно, статті охоплюють періоди від палеоліту до епохи раннього металу і являють собою комплексні дослідження, проведені з залученням даних як археологічної науки, так і цілої низки суміжних дисциплін – геології, палеогеографії, кліматології, біології тощо. Особливу увагу приділено культурній адаптації людських колективів у перехідний період кінця плейстоценової – початку голоценової епох. В повній мірі використані сучасні методи аналізу археологічного матеріалу – радіовуглецевий, археозоологічний, палеоботанічний та ін. Збірка дає загальне уявлення

про процеси, що відбувались на теренах Східної Європи в преісторичну добу та розширює наші знання про взаємозв'язок природи і суспільства у віддалені історичні часи. Сподіваємось, що книга буде цікавою для всіх хто цікавиться розвитком людської культури та палеоекологічними дослідженнями.

Дане видання здійснене за підтримки Швейцарського національного наукового фонду, програми Інституційного Партнерства SCOPES «Network in Eastern European Neolithic and Wetland Archaeology» (NEENAWA) та за сприяння програми «Крем'яна сировина та технологічні традиції Середнього Подніпров'я в пізньопалеолітичний час» Товариства по вивченню четвертинного періоду та археології кам'яної доби імені Гуго Обермайєра.

Post Scriptum.

Під час підготовки видання до друку сталась дуже сумна подія. Пішов з життя археолог – один з блискучих знавців первісності, колега, вчитель і друг Дмитро Юрійович Нужний. Цю збірку колектив авторів присвячує його світлій пам'яті.

Дмитро Юрійович Нужний
1959-2016

PREFACE

Dear friends and colleagues! Now you got the new issue of the collection of scientific papers *Vita Antiqua*. Publisher of this release is the Th. Vovk Center for Paleoethnological Research – non-governmental scientific organization whose mission is to study and popularize knowledge about the pre-historic era and the representation of prehistoric archaeology of Ukraine in the world. This volume represents a part of the materials that were highlighted as the reports at the international scientific conference «HUMAN & LANDSCAPE: a Geographical Approach in the Prehistoric Archaeology» which took place on February 3-5, 2016 in Taras Shevchenko National University of Kiev.

In a conference took part invited specialists from the university centers and scientific institutions of France, Belgium, Switzerland, Poland, Belarus, Georgia, etc. Among Ukrainian scientific establishments were representatives of Institute of Archaeology of NAS of Ukraine, National University «Kyiv-Mohyla Academy», Institute of Geology of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of Zoology of NAS of Ukraine, National Natural History Museum of NAS of Ukraine, universities of Odesa, Kharkiv, Chernihiv, etc. Among the proposed presentations should note lectures and performances that highlighted the results of archaeological researches of joint domestic and foreign scholars, including on the territory of Ukraine. The conference itself became an exceptional opportunity to create a system of information and experience exchange in researches about European prehistoric sites, to introduce up-to-date methodologies of fixation and description of the archaeological material and to promote the Ukrainian archaeological heritage in the European system of research. An important value was the participation of Ukrainian students in this event, archaeology, geology and biology that will help to develop their knowledge about current theoretical and practical research of European science and promote their international mobility during their academic experiences. In terms of public benefit, the conference will help to represent the Ukrainian cultural and natural heritage at a European level.

In our opinion, the realization of an international conference and publishing a volume of

scientific works dedicated to relations between human and nature in ancient times is a significant event in this complicated times for Ukraine and world community. It is significant not only because of the processes that have been occurring in our country but also in view of the challenges facing the international scientific community in our time. Scientists, especially those, who carries out the research in the field of social relations development and ecology from the earliest times, simply cannot stand aside of global problems, especially when these processes are relevant to their professional interests. Identification of patterns of interaction between the environment and human is especially important on the background of prominent climate changes occurring on Earth right now.

One of the most powerful challenges of modernity is the danger of dehumanization of society in conditions of economic and political problems that time after time developing in military conflicts. Such social instability undoubtedly has an affect on the overall psychological state of people. Human as a social being, apart from instinctual needs, has also cultural, satisfied by non-food production. If cultural needs are not satisfied in time with the quality product, society begins to consume substitute — propaganda stamps, primarily aimed at reduction of the ability to think independently, critically. This leads to the total dehumanization of society, which is guided mainly by irrational motives. Such society very quickly becomes passive, aggressive and loses viability. It is clear that the response to these processes should be an increase of role of the scientific and educational segment because scientists and teachers are responsible for the level of education of citizens.

Protection of the historical landscape is another significant problem of our time. In conditions of modern privatization processes, rapid development of building and man-caused pressure on the landscape, the problem of preservation of cultural heritage requires state and public intervention in view of the possibility of representing the history and culture of Ukraine in today's globalized world. This is especially true for sites belonging to the earliest stages of human and society development – prehistoric era firstly because archaeological objects belong to the common heritage of human-

kind and carry information about the development of our species and its culture in general. Secondly, due to the absence of written sources, an archaeological data became the only one direct evidence of the existence of prehistoric societies. In a case of destruction of the site or its part, information that could be extracted from the «archaeological chronicle» becomes practically lost forever. Unfortunately, objects of the earliest epochs of the cultural development are the most vulnerable to anthropogenic pressure. They have mostly undergone significant changes because of landscape transformations, damage by the next generations of the population, industrial and communication processes.

Prehistoric sites don't carry data related to the formation of modern ethnic groups or countries, so there is a considerable risk of neglecting these objects by the administrative structures and government policy in general. Attitude to prehistoric sites, which are deprived of contemporary ethnic or national identity, is a «litmus test» a test of civilization, which is expressed in tolerance and respect for the «other» cultures. Irresponsible attitude of government to prehistoric sites indicates a total ignorance and xenophobic of national «elite». Contrary to this, an archaeology of prehistory cause an interest among the society: it reveals information about origin and evolution of culture, an occurrence of labor activity, the formation of specificity of human behavior, explain origins of civilized history and demonstrates adaptive features of human species.

Often state attaching the works of previous eras to its own history. Thus state appropriates a right of authorship or ownership on creations of all mankind value. Although in reality, everything looks different. The state assumes liability for the preservation of the cultural heritage of humanity. «Each State ... recognizes that the duty of ensuring the identification, protection, conservation, presentation and transmission to future generations of the cultural and natural heritage ... situated on its territory, belongs primarily to that State» (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage; Paris, 16 November 1972). From the moral and ethical point of view, as the Egyptian government has no right to dispose of local ancient antiquities at its own discretion, the state agencies of Ukraine have no rights to resolve the fate of Trypillian settlements, committing a crime against humanity interests in this case. However, for our country, it is an everyday occurrence when political power (not eternal) guided by financial or lobby (this day's) interests decide an issue of the expediency of ancient site existence.

The unsatisfactory condition in the field of protection of ancient sites and disregard of the admin-

istrative structures form a national opinion about unnecessary of archaeologists as scientists for the state and society. Without a doubt, this affects both the public consciousness and public policy in the field of research funding in this area. The economic and financial crisis negatively affects the most «non-profit» sectors – culture, science, education. This applies particularly to areas of human knowledge because investments in these disciplines do not provide a rapid return of invested funds. This situation expresses itself in constant staff reduction in academic institutions, reduction of state order for universities, deterioration of the condition of local science organizations, etc. It is cynical that these processes take place in the background of active promotion of “patriotic education”, “national consciousness” and so on.

Designated problems put new challenges for the scientific community. To change this situation should occur significant changes in the scientific community, which has to get rid of academic elitism, isolation, should actively respond to the demands of society. The relationship between science and society can be fully implemented based on objects of cultural and natural heritage, which may be not only the subject of study of cultural and natural diversity science but also communication, education, entertainment device, an instrument of enriching the cultural experience.

Based on the position that the investment in human knowledge and education are investments in the future, from a position that disregard for studies in the history of man and his culture leads to deeper dehumanization of society, we state the need for the development of these knowledge and their popularization, especially in modern moment of crisis. The current state of science requires changing the paradigm of scientific knowledge and research process that includes:

- overcoming of discreteness of modern science restrained in the framework of official institutions and because of its high specialization of studies, science becomes increasingly isolated from society;

- implementation of an integrated approach to the study of historical events using various methods of natural and human sciences (archaeology, ethnology, geology, ecology, etc.). In contrast to institutional affiliation and administration, at present becoming increasingly important «network» contacts and problematic groups working on specific scientific issues. More research projects carried out through intersectoral cooperation, which provides more variation in methods and looks at the problem from different angles.

Scientific papers presented by the proposed volume fully meet the requirements of modern science. Chronologically, it covers a period from the

Palaeolithic to the early metal epochs and is comprehensive studies involving archaeological science data as well as a range of related disciplines – geology, paleogeography, climatology, biology e.t.c. Particular attention is paid to the cultural adaptation of human communities in transition late Pleistocene – early Holocene epochs. Fully used modern methods of analysis of archaeological material – C14 dating, archeozoological, paleobotanical and others. The collection gives an overview of the processes that took place in Eastern Europe in the prehistoric period and expands our knowledge of the relationship between nature and society in remote historical times. We hope that the book will be of interest to anyone interested in the development of human culture and paleoecological studies.

This publication is made in the frames of the Swiss National Science Foundation, SCOPES Institutional Partnership program “Network in Eastern European Neolithic and Wetland Archaeology” (NEENAWA) and in association with Hugo Obermaier-Society for Quaternary Research and Archaeology of the Stone Age program «Raw Material and Technological Traditions of Middle Dnieper River Basin in Upper Palaeolithic Times».

Post Scriptum.

While preparing to print edition, there was a sorrowful accident. An archaeologist, one of the most brilliant scholars of prehistory, colleague, teacher and friend Dmytro Yurievych Nuzhnyi has died. This volume we dedicate to his blessed memory.

Дудник Д.В.

Етапи дослідження Межиріцької стоянки

У статті проаналізовано етапи дослідження Межиріцької стоянки, висвітлено аспекти ведення польових робіт та їх документації, також вказано на проблеми, що виникали під час вивчення пам'ятки.

Унікальне верхньопалеолітичне поселення, що не має аналогів у Західній та Центральній Європі, розташовується на території с. Межиріч Канівського району Черкаської області, на мису, утвореному долинами рік Рось та Росава за 20 км на захід від Дніпра, та за 200 м від високого корінного схилу плато у долину Росі. Постановою Кабміну №174 від 27 грудня 2001 р. поселення було внесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а в 2009 р. новою постановою (№928 від 3 вересня) підтверджено статус пам'ятки археології національного значення за № 230017-Н (Перелік ..., 2010, с. 483).

Перший етап дослідження пов'язаний з діяльністю академіка І.Г. Підоплічка, який відкрив та повністю розкопав житла з використанням мамонтових кісток трьох господарсько-побутових комплексів (ГПК). Під його керівництвом розкопки тривали з 1966 по 1974 рр. Житло з кісток мамонта №1 є найбільш відомим об'єктом цього поселення (Рис. 1). Зараз воно експонується у Національному науково-природничому музеї НАН України у вигляді реконструкції, створеної І.Г. Підоплічком (Підопличко, 1976, с. 6).

Другий етап дослідження тривав з 1976 по 1989 рр. Розкопки стоянки та міждисциплінарні дослідження на ній проводилися групою українських та російських спеціалістів (Н.Л. Корнієць, М.І. Величко, Ю.М. Грібченко, Е.М. Зеліксон) під керівництвом завідувача кафедри археології, етнографії та музеєзнавства Київського університету М.І. Гладких, результатом чого стало відкриття у 1976-1978 рр. четвертого житла з кісток мамонта та цілої низки ям і ділянок культурного шару, пов'язаних із житлами № 1, 2 і 4 (Гладких, Корнієць, 1979, с. 50-54). Результатами вивчення стоянки стали не тільки обробка та публікації отриманих матеріалів, але й історична інтерпретація археологічних та фауністичних джерел (Гладких, 1971, 1999, 2001; Корнієць, Гладких, Величко та ін., 1981).

Третій етап – з 1989 по 2002 рр. Роботи на пам'ятці проводились українсько-американською експедицією під керівництвом Н.Л. Корнієць. Під час цього періоду було застосовано нові методи дослідження, такі як флотація, вивчення мікростратиграфії, використання лазерного теодоліту, застосована нова методика розбивки розкопу ями по секторам, що сприяло дослідженню стратиграфії їхнього заповнення. Ці методи сприяли автоматизації фіксації, виявленню змін в глибині та розташуванні культурних решток.

З 2003 р. починається сучасний (четвертий) етап. Пам'ятка комплексно досліджується спільною українсько-французькою експедицією за підтримки Інституту археології НАН України, Інституту Палеонтології Людини (Париж) та Agency Nationale de Recherche в межах програми "The end of the Mammoth Steppe: men/environmental interaction at Late Pleniglacial in Eastern Europe" (Франція) під керівництвом Д.Ю. Нужного та С. Пеана. З 2009 р. межиріцьке поселення досліджується комплексною експедицією за участю таких організацій, як Кафедра археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка (П.С. Шидловський), Інституту археології НАН України (Д.Ю. Нужний) та Національного природничого музею, Франція (С. Пеан), із залученням вітчизняних та зарубіжних спеціалістів в галузі археозоології, геології, палеоботаніки, геоморфології тощо. У 2011-2012 рр. дослідження стоянки відбуваються завдяки співробітництву в рамках міжнародної українсько-французької програми «Дніпро» (Шидловський, 2013, с. 569). Зараз проведення розкопок частково підтримується завдяки гранту від Hugo Obermaier Society for Quaternary Research and Archaeology of the Stone Age за тематикою "Raw Material and Technological Traditions of Middle Dnieper River Basin in Upper Paleolithic Times".

Таким чином, протягом півстолітньої історії дослідження, пам'ятка вивчалася різними групами вчених з різних наукових та освітніх інститутів – Національного природничого музею НАН України, Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, Інституту археології НАН України, що зумовило певну специфіку методики розкопок та інтерпретації отриманих результатів. Значно вплинув на отримані результати розвиток природничих субдисциплін та методів, що залучалися для обробки матеріалів пам'ятки: палеомагнітного, радіовуглецевого, палінологічного, мікросратиграфічного, археозоологічного, технологічного тощо.

Слід зазначити, що за всі роки досліджень, розкопана лише незначна частина поселення, пов'язана тільки з виявленими житловими конструкціями, а загальна територія пам'ятки залишається невідкритою, що дає можливість вивчати пам'ятку в майбутньому більш досконалими методами досліджень (Шидловський, 2013, с. 573).

Головними об'єктами досліджень **першого** етапу (1965-1974 рр.) були житлові конструкції. Перше житло було виявлено 1965 р. місцевим жителем З. Новицьким та досліджено 1966 р. І.Г. Підоплічком. Він же й дослідив 2 наступні житла (1976-1974 рр.), які детально описав та порівняв у своїй монографії «Межиричские жилища из костей мамонтов на Украине» (Підоплічко, 1976). Цікавими є особливості зовнішнього вигляду житлових конструкцій. У першому житлі обкладка складалася переважно із нижніх щелеп, вставлених одна в одну у вигляді «сосонки». Зовнішні сторони другого житла обкладені виключно трубчастими кістками. У розвалі найменш вираженого 3-го житла звертає на себе увагу група трубчастих кісток, розміщених трьома концентричними дугами в північному секторі споруди.

Окрім жител, І.Г. Підоплічко значну увагу приділив вивченню фауністичного складу та флори межирицького поселення (Підоплічко, 1976, с. 19). На жаль, роботи першого етапу досліджень не супроводжувались будь-якою звітністю, що безумовно відобразилось у втраті значної частини інформації, враховуючи зацікавленість автора переважно житловими конструкціями без приділення детальної уваги складу культурного шару, що оточував ці об'єкти.

Під час **другого** етапу вивчення пам'ятки велася польова документація, проте значна частина матеріалу звітів залишилася неопублікованою. Розкопки межирицької стоянки проводились під керівництвом М.І. Гладких. Головним результатом цієї експедиції і стало виявлення нового житла (№4). Також вирішувалися такі питання як, стратиграфічні умови залягання культурного шару пам'ятки, палеоботанічна вивченість розрізів на місці поселення, кількість і розташування господарських об'єктів, що залишилися недослідженими (Гладких, 1976, с. 3-17).

У процесі дослідження поселення у 1976 р. здійснювалася робота 2-х видів:

1. Розкопки ділянки культурного шару поселення з метою археологічного вивчення пам'ятки, стратиграфічного положення культурного шару, відбору зразків для споро-пилкового аналізу.

2. Ручне буріння території поселення склянковим буром по двометровій сітці з метою детальної розвідки характеру поширення культурного шару пам'ятки площею поселення.

Така методика дала змогу виявити нові об'єкти на поселенні. Істотно новим аспектом геолого-геоморфологічного вивчення пам'ятки В.А. Дубняком є перегляд номера тераси і відкриття ембріонального похованого ґрунту на рівні культурного шару. Культурний шар залягає в товщі ІІІ витачівсько-бузької тераси лівого берега р. Рось. З огляду на стратиграфічні дані, межирицьке поселення виявилось давнішим добраничівського, яке розміщене на протилежному, по відношенню до Межирича, березі Дніпра і має з межирицьким спільні риси матеріальної культури.

У результаті буріння було виявлено район концентрації решток культурного шару, що розміщується на захід від жител №1 і 2, приблизно в 12-ти метрах від кожного з них (Рис. 2). Тут було знайдено нове потужне скупчення кісток, зокрема черепи мамонтів з бивнями. Кістки супроводжувалися обробленим кременем і кістковим вугіллям. За складом знахідок це скупчення виявилось подібним до тих, які були відкриті на місцях уже досліджених трьох межирицьких жител (Гладких, 1976, с. 3-17).

Завданням роботи експедиції 1978 року було дослідження культурного шару поселення на місці потужного скупчення кісток, виявлених за допомогою буріння в 1976 р. У результаті польових досліджень на поселенні була розкрита та частково досліджена центральна ділянка 4-го ГПК. Скупчення кісток виявилось четвертим житлом. Воно відрізнялося від попередніх, зокрема характером зовнішньої обкладки. У ній виявлені черепи, нижні щелепи, трубчасті і плоскі кістки (лопатки, тазові). У цій споруді ніби представлені всі елементи конструкції попередніх жител. Найбільш характерною особливістю 4-го житла є яскраво виражена симетрія і ритміка у розміщенні кісток зовнішньої обкладки. Ефектну симетричну групу складають щелепи із західної частини споруди. У центрі групи – велика нижня щелепа, покладена підборіддям вверх. Справа і зліва від неї – дві колонки нижніх щелеп, вставлених одна в одну підборіддям вниз («сосонкою»), зліва – по 3 щелепи в колонці, справа – по дві (Гладких, 1978, с. 5-18).

Описуючи ознаки архітектури, М.І. Гладких вказує на скупчення кісток мамонта у формі видовженого овалу розміром 5,85 x 4,62м. Довга вісь скупчення орієнтована із заходу на схід. Висота над рівнем давньої поверхні становила 0,6 м, що добре простежується за характером розташування кісток поза межами споруди (Гладких, 1999, с. 30). Симетричне розміщення кісток спостерігається у всіх частинах господарсько-побутового комплексу: на окремих ділянках периметру споруди, по всьому периметру і, нарешті, за його межами. Так, з південної і північної сторони споруди розміщуються виробничі центри, положення яких корелюється з групами трубчастих кісток, розміщених на відповідних сторонах концентрації (Рис. 3). Така симетрія може мати естетичний характер або обумовлюватися виробничими чинниками. Не можна також виключати можливість ритуального значення симетричного і ритмічного розміщення кісток в споруді. Таким чином, учений значну увагу приділяє архітектурі цього об'єкта, зазначаючи, що саме житло забезпечує можливість неперервного виховання людини у соціальному середовищі (Гладких, 1999, с. 32).

Серед кісткових скупчень відзначаються випадки їхньої попередньої обробки. Одна трубчаста кістка має поперечний надріз, за яким потім вона була зламана. Деякі лопатки мають відбиті гребені. Спостерігаються випадки розчленування тазових кісток. Частина плоских кісток мають наскрізні отвори, переважно округлої форми. Деякі кістки мають на поверхні плями вохри.

На поселенні було зафіксовано два горизонти культурних решток, розділених стерильним прошарком. З нижнім горизонтом з'єднана основа житлової споруди. Підтверджено наявність слідів ембріонального ґрунтоутворення на рівні культурного шару (Гладких, 1999, с. 30-31).

У 1979-1981 рр. було продовжено дослідження виявлених раніше об'єктів. Особливістю дослідження культурного шару 4-го господарсько-побутового комплексу було те, що розкоп зберігався для експозиції в запланованому музеї, тому культурний шар розкопувався тільки у верхній частині, його середні і нижні рівні не розкопувалися, розчищені знахідки не знімалися. Цим пояснюється невелика колекція решток матеріальної культури з площі розкопу. З метою забезпечення збереження культурного шару, у процесі розкопок проводилася консервація кісток шляхом просочування їх розчином клею ПВА. Особлива увага акцентувалася при цьому на консервації решток житла, на території якого консервувалися також ділянки лесу, що прилягали до кісток (Гладких, 1982, с. 4-20).

І.Г. Підоплічко у своїх дослідженнях більше уваги приділяв житловим конструкціям, у той час як значна частина ділянок культурного шару та господарських об'єктів не викликала достатньої зацікавленості. З огляду на важливість питань господарського та функціонального призначення об'єктів пам'ятки, сезонності та термінів їхнього використання для створення інтерпретацій історичного рівня, сучасне вивчення поселення передбачає дослідження різноманітних господарських об'єктів, що розташовуються навколо житлових споруд (Шидловський, 2013, с. 569).

Господарські ями були виявлені ще під час першого етапу розкопок на чолі з І.Г. Підоплічком, проте не були детально вивчені та описані. У ході розкопок 4-го житла (під час другого етапу) також досліджували і територію навколо нього (Рис. 3), що дало змогу виявити й інші об'єкти.

Поміж двох виробничих центрів у культурному шарі ГПК №2 експедиція під керівництвом М.І. Гладких продовжила дослідження господарської ями, відкритої під час робіт І.Г. Підоплічка. Яма, скоріше за все, штучного походження, про що свідчить горизонтальне дно і чіткість країв в її нижній частині, розташовувалася на геологічно активній ділянці (вибоїни по бокам дна ями, шаровість заповнення біля дна і в середній частині). За характером заповнення яма розділяється на 3 горизонти:

1. У нижньому горизонті яма заповнена дрібними уламками кісток (черепних мамонта, трубчастих, ребер), золюю, крем'яними виробами, шматочками бурштину. Заповнення щільне. Колір темно-сірий. Кремійні скупченнями, що нагадують «точки», знаходиться, зокрема, на дні ями в контакт з супіском. У верхній частині цього горизонту знайдений доволі великий фрагмент щелепи коня. Перекривається горизонт тонким прошарком стерильного супіску.

2. У середньому горизонті (3,35-3,80 м) заповнення менш щільне, знахідок менше. Колір культурного горизонту світліший. Фрагменти кісток більш крупні (наприклад, 2 цілих епіфізи стегових кісток мамонта, крупні фрагменти трубчастих), також є цілі кістки (тазова, відмічена вище; хребець мамонта). Скупчення цього горизонту супроводжувалося великою геологічною активністю, відміченою декількома прошарками піску і супіску, зокрема, порівняно потужною лінзою піску (3,35-3,50 м) на рівні тазової кістки. Нижче (3,50-3,80 м) склад знахідок нагадує склад виробничого центру (зокрема, тут знайдено клиноподібні вироби із бивня мамонта), але заповнення ями, на відміну від виробничого центру, шарувате, перевідкладене.

3. У верхньому горизонті (2,90-3,35м), заповненому лесоподібним суглинком, знахідки

представлені нечисленними, переважно цілими кістками підвішеними в заповненні (стегова кістка, щелепний відділ черепа молодого мамонта) (Гладких, 1976, с. 3-17).

Таким чином, М.І. Гладких констатує синхронність і функціональний зв'язок середнього горизонту заповнення ями із виробничими центрами. Функціональне значення нижнього (найдавнішого) горизонту ями залишалось нез'ясованим. Хоча його заповнення і нагадує склад виробничих центрів, але безпосередньо з ними не пов'язане, як у середнього горизонту. Було не з'ясовано і відносно хронологічне положення нижнього горизонту в рамках існування поселення. Крем'яний інвентар за своїми технічно-морфологічними показниками загалом повторює той, який був описаний для ділянок поселення, що досліджувалися раніше (Гладких, 1971, с. 58-62).

Було проведено визначення абсолютного віку пам'ятки за С14, що здійснив М.Н. Ковалюх в Інституті геохімії і фізики мінералів АН УРСР, які варіюють в межах 17-19 тис. років тому (Гладких, 1978, с. 5-18), отримана дата із США за обгорілою кісткою із 4-го господарсько-побутового комплексу: 15242±1080 тому (QC-900B), представлена О. Соффер (Гладких, 1982, с. 4-20).

У північно-східному куті розкопу, на території квадратів №305-82, 311-52, розкоп 1981 р. з'єднався з розкопом 1976 р. Таким чином, відбулося з'єднання досліджуваних територій трьох господарсько-побутових комплексів: 2, 3, 4.

Під час **третього** етапу (1989-2002 рр.) роботи на пам'ятці проводились українсько-американською експедицією під керівництвом Н.Л. Корнієць. З 1991 р. було застосовано нові методи дослідження: флотація, мікростратиграфічні дослідження (Корнієць, 1994, с. 4). З 1992 р. застосована нова методика розбивки розкопу ями по секторам, що сприяло дослідженню стратиграфії їхнього заповнення (Корнієць, 1993, с. 3-6). Завдяки фінансуванню американських наукових фондів, було проведено електромагнітні дослідження (Стронг, Адовасіо, Хилтон, 1993, с. 64), використано електронний теодоліт Sokkia SET2B11, що сприяло автоматизації фіксації та виявленню мікростратиграфічних особливостей культурного шару (Корнієць, 1994, с. 4). Під час дослідження 4-го житла у 1994 році всередині конструкції було закладено траншею довжиною 5,5 м і шириною 1 м. Вона розміщувалася по осі житла зі сходу на захід. Виявлене М.І. Гладких 4-е житло повинно було стати головним експонатом в музеї-лабораторії, який планувалося створити на місці стоянки. Тому, під час досліджень українсько-американської експедиції були продовжені роботи щодо консервації житла (Корнієць, 1994, с. 3-18).

З 1989 р. на третьому етапі досліджень було застосовано нові методи вивчення археологічного шару пам'ятки та досліджено 8 ям. У 1994 р. продовжувалося дослідження вмісту ям №4 та 5 (Корнієць, 1994, с. 3-18). У ямі №4 розміщення черепів і деяких бивнів мамонта свідчить про те, що рештки можливо слугували для обкладки внутрішніх бортів ями, які були структурною частиною якоїсь конструкції довкола об'єкта (Корнієць, 1994, с. 12), це підтверджує вертикально розміщений бивень мамонта (Корнієць, 1993, с. 5-16).

У 1994 р. А.О. Величко та Ю.М. Грібченко зазначали, що пісок з прошарку, що розділяє 2 рівні знахідок у житлі, відмінний за текстурою від піску на решті площі стоянки. Гранулометричний аналіз піску з житла показує його схожість з піском з дна ями №4, що вказує на його походження з одного джерела. Це свідчить про те, що яма була викопана на початку другого (більш пізнього) періоду існування житла №4. 1995 р. продовжувалися розкопки 4, 6 та 7 ями, а також розчистка та зачистка ями №5, було частково виявлено 8 яму (Корнієць, 1994, с. 3-22). Основні роботи на ямах №6, 7, 9 були проведені у 1996 р. Було розкопано по одному сектору кожної ями (Корнієць, Сунцов, Соффер, 1997, с. 3-17) (Рис. 3).

Завдяки всебічного використанню методів природничих наук та залучення значної кількості спеціалістів з четвертинної геоморфології, палеонтології, археозоології та палінології, результатами досліджень третього етапу вивчення стоянки став докладний аналіз природного середовища існування первісної людини та мікростратиграфічних особливостей стоянки (Soffer et al., 1997; Komar et al., 2003).

Дослідження четвертого етапу концентрується переважно на двох ділянках поселення, а саме: ділянка культурного шару з ямою №7 на південь від 1-го межиріцького житла та ділянки культурного шару з ямою №6 на південь від 2-го житла. Господарська яма №7 має типову стратиграфію і заповнення, характерне для подібних структур, розташованих на південь від жител з мамонтових кісток поселення. Саме тут розміщуються ділянки концентрованого зольного шару з численними культурними та фауністичними рештками, що оточують подібні об'єкти (Рис. 5). Ця яма відрізнялася досить високою концентрацією кісток та артефактів у природній частині, включаючи численні анатомічні групи різних тварин та двох фрагментів черепів мамонта. Зверху ця кістково-зольна брекчія була перекрита лінзами білого піску різної потужності, що чергувалася з прошарками делювіального лесоподібного супіску. Безпосередньо на краю ями виявлено потужну концентрацію продуктів розколювання, нуклеусу та двох мікролітів у

компактному скупченні – залишки виробничого комплексу з первинної обробки крем'яної сировини та виготовлення знарядь праці (розкопки 2006-2011 рр.). Таке розташування скупчення проливає світло на особливості функціонування об'єкта «Яма №7» в останній фазі її існування. На період утворення виробничої ділянки вона вже відіграла функцію смітника, тому тут проводилися операції з первинної обробки кременю, які були б неможливі на краю сховища для зберігання м'яса (Нужний та ін. 2007; Нужний, Шидловський, 2009, с. 212-218).

Яма №6 була оточена з усіх боків досить потужним культурним шаром. Згідно з наявними розрізами її північної та східної стінок, вона являла собою лінзоподібне заглиблення діаметром близько 2 м та глибиною 50-55 см. У верхній частині заповнення яма традиційно мала так звані «маркувальні» великі мамонтові кістки, але майже не містила потужної лінзи піску. Кістково-зольний шар цього об'єкта відзначається надзвичайно високою концентрацією культурних решток та значною потужністю. Фактично він являє собою суцільну брекчію з кісток, їх перепалених зразків та кісткового вугілля, а також численних виробів з кременю. У ході досліджень виявлено цікаві об'єкти та отримано представницькі серії крем'яних і кістяних виробів й фауністичні колекції решток пізньоплейстоценової фауни. Серед виробів з органічних матеріалів наявні оброблені кістки, знаряддя праці, предмети декоративного мистецтва (Шидловський, 2013, с. 573) (Рис. 6).

Останніми роками було проведено низку аналізів спеціалістами різного спрямування, результати яких були опубліковані у двох випусках журналу *L'Anthropologie* (Haesaerts et al., 2015; Nuzhnyi, Shydlovskiy, 2015; Péan, 2015).

Отже, процес дослідження межиріцького поселення можна поділити на 4 етапи: під керівництвом І.Г. Підоплічка (1966-1974 рр.);

М.І. Гладких (1976-1981 рр.); Н.Л. Корнієць (1989-2002 рр.); Д.Ю. Нужного, Ст. Пеана та П.С. Шидловського (з 2003-2016 р.). Варто зазначити, що на пам'ятці працювали й активно продовжують роботу іноземні спеціалісти.

На характер ведення розкопок та наукової фіксації інформації впливало декілька факторів, серед яких варто виділити професійну підготовку та орієнтацію керівників експедиції, відповідно до якої і обиралася методика ведення досліджень. Як наслідок, значна частина матеріалу була втраченою (наприклад, відсутність звітів під час першого етапу). Проте збереглися звіти про проведення розкопок, починаючи з другого етапу. Під час цього етапу змінилася також і методика ведення розкопок. Почали ретельно досліджувати територію навколо ГПК, що дало змогу виявити низку господарських ям. Саме це і задало темп наступним дослідженням.

Межиріцька стоянка вивчається вже півстоліття. З часу перших розкопок і до сьогоднішня у дослідженні пам'ятки було задіяно чимало міжнародних наукових програм. Долучилися такі країни як Франція, Бельгія, Німеччина, США, Росія. Протягом чотирьох етапів дослідження було зібрано чимало матеріалу, досить велика частина якого є неопублікованою та потребує систематизації. Досі актуальною залишається проблема музеєфікації археологічних об'єктів стоянки. Так, внаслідок дії природних факторів та руйнуванню тимчасового накриття, у 2010 р., частину житлового комплексу №4 було пошкоджено. В результаті проведених рятувальних робіт учасникам експедиції вдалося запобігти подальшому руйнуванню пам'ятки та прийнято активну участь у встановленні ангару, що забезпечував схоронність об'єкта. Але без подальших зусиль у напрямку музеєфікації пам'ятки, зберегти комплекс у повній мірі вважається проблематичним.

ЛІТЕРАТУРА

- Гладких М.І.** Крем'яний інвентар пізньопалеолітичного поселення Межиріч // Археологія. – К.: Наукова думка, 1971. – №3. – С. 58-62.
- Гладких М.І.** Древнейшая архитектура по археологическим источникам эпохи палеолита // VITA ANTIQUA. 36. науч. статей. – К.: Есе, 1999. – № 1. – С. 29-33.
- Гладких М.І.** Кремневый инвентарь межиричского позднепалеолитического поселения // VITA ANTIQUA. 36. науч. статей. – К.: Стилос, 2001. – № 3-4. – С. 15-21.
- Гладких М.І., Корнієць Н.Л.** Нова споруда з кісток мамонта в Межирічі // Вісник АН УРСР. – № 9. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 50-54.
- Корнієць Н.Л., Гладких М.І., Величко А.А., Антонова В.Г., Грибченко Ю.Н., Зеликсон Е.М., Куренкова Е.І., Халчева Т.А., Чепалыга А.Л.** Межиріч // Археологія і палеогеографія позднего палеолита Русской равнины. – М.: Наука, 1981. – С. 106-119.
- Нужний Д.Ю., Шидловський П.С.** Індустріальна варіабельність господарських об'єктів першого житла Межиріцького верхньопалеолітичного поселення // Актуальные проблемы первобытной археологии Восточной Европы. – Археологический альманах, № 20 (сб. статей). – Донецк: «Донбас», 2009. – С. 203-218.
- Перелік об'єктів культурної спадщини національного значення, які заносяться до Державного реєстру нерухомих пам'яток України // Охорона культурної спадщини. Нормативна база: 36. Документів. – К., 2010. – С. 421-511.**
- Пидопличко І.Г.** Межиричские жилища из костей мамонта. – К.: Наукова думка, 1976. – 239 с.
- Пидопличко І.Г.** Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. – Киев, 1969.
- Шидловський П.С.** Дослідження та проблеми збереження Межиріцького поселення мисливців на мамонтів // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. – Вип.8, – К., 2013. – С. 567-581.
- Шидловський П.С., Нужний Д.Ю., Пеан Ст., Лизун О.М.** Дослідження господарської ями №6 на Межиріцькій стоянці // Археологічні дослідження в Україні 2014. – К.: «Стародавній Світ», 2015. – С. 259-261.
- Haesaerts P., Péan S., Valladas H., Damblon F., Nuzhnyi D.** 2015. Contribution à la stratigraphie du site paléolithique de Mezhyrich (Ukraine) L'Anthropologie, 119, №4. Hommes et environnements au Paléolithique supérieur en Ukraine: Mezhyrich, 364-393.
- Komar M.S., Kornietz N.L., Nuzhnyi D.Yu., Pean S.** 2003 Mezhyrich Upper Paleolithic site: The reconstruction of environmental conditions of the Late Pleistocene and human adaptation in the Middle Dnieper basin (Northern Ukraine) // Кам'яна доба України. – № 4. – К.: Шлях, 2003. – С. 262 – 277.
- Nuzhnyi, D. and Shydlovskiy, P.** 2015. Variabilité de l'industrie lithique entre les structures de l'habitation n° 1 de Mezhyrich, site du Paléolithique supérieur d'Ukraine. L'Anthropologie, 119, №4. Hommes et environnements au Paléolithique supérieur en Ukraine : Mezhyrich, 394-416.
- Péan S.** Mammouth et comportements de subsistance à l'Épigravettien : analyse archéozoologique du secteur de la fosse no 7 associée à l'habitation no 1 de Mezhyrich (Ukraine) L'Anthropologie, 119, №4. Hommes et environnements au Paléolithique supérieur en Ukraine : Mezhyrich, 417-463.
- Soffer O., J.M. Adovasio, N.L. Kornietz, A.A. Velichko, Yu.N. Gribchenko, B.R. Lenz & Suntsov V.Yu.** Cultural stratigraphy at Mezhyrich, an Upper Paleolithic site in Ukraine with multiple occupation // Antiquity, 1997. – Vol. 71. – N.271. – P. 48-62.

Архівні джерела

- Гладких М.І.** Отчет о работе позднепалеолитической стоянке Межиріч в 1976 году. / М.І. Гладких. – К., 1976 // Науковий архів Інституту археології Національної Академії Наук України (далі НА ІА НАНУ), Ф. експедицій, №121.
- Гладких М.І.** Отчет о работе позднепалеолитической стоянке Межиріч в 1978 году. / М.І. Гладких. – К., 1978 // НА ІА НАНУ, Ф. е., №106.
- Гладких М.І.** Отчет о работе позднепалеолитической стоянке Межиріч в 1979-1981 гг. / М.І. Гладких. – К., 1982 // НА ІА НАНУ, Ф. е., №143.
- Корнієць Н.Л.** Отчет о работе позднепалеолитической стоянки Межиріч в 1993 г. / Н.Л. Корнієць. – К., 1993 // НА ІА НАНУ, Ф. е., №129.
- Корнієць Н.Л.** Отчет о работе позднепалеолитической стоянки Межиріч в 1994г. / Н.Л. Корнієць. – К., 1994 // НА ІА НАНУ, Ф. е., №114.
- Корнієць Н.Л.** Отчет о работе позднепалеолитической стоянки Межиріч в 1995г. / Н.Л. Корнієць. – К., 1996 // НА ІА НАНУ, Ф. е., №96.
- Корнієць Н.Л., Сунцов В.Ю., Соффер О.** Отчет о работе позднепалеолитической стоянки Межиріч в 1996 г. / Н.Л. Корнієць, В.Ю. Сунцов, О. Соффер – К., 1997 // НА ІА НАНУ, Ф. е., №54.
- Корнієць Н.Л., Сунцов В.Ю.** Отчет о раскопках палеолитической стоянки Межиріч в 1998 г. / Н.Л. Корнієць, В.Ю. Сунцов. – К., 1999 // НА ІА НАНУ, Ф. е., №51.
- Нужний Д.Ю., Корнієць Н.Л., Пеан Ст., Езертз П.** Звіт про розкопки верхньопалеолітичного поселення Межиріч у 2006 р. / Д.Ю. Нужний, Н.Л. Корнієць, Ст. Пеан, П. Езертз. – К., 2007 // НА ІА НАНУ, Ф. е., №65.
- Стронг Д.Е., Авдовасіо Дж.М., Хилтон М.** Электромагнитные исследования на стоянке Межиріч. Приложение 4. – ст. 31 // Корнієць Н.Л. Отчет о работе позднепалеолитической стоянки Межиріч в 1993 г. / Н.Л. Корнієць. – К., 1993 // НА ІА НАНУ, Ф. е., №129.
- Шидловський П.С., Пеан Ст., Езертз П., Лизун О.М.** Звіт про розкопки верхньопалеолітичного поселення Межиріч у 2015 р. / П.С. Шидловський, С. Пеан, П. Езертз, О.М. Лизун. – К. 2016 // НА ІА НАНУ, Ф. е.

Етапи дослідження Межирицької стоянки

Перші розкопки Межирицької стоянки відбулися півстоліття тому, у 1966 р., і продовжуються зараз. За цей період було виявлено 4 житла, та повністю досліджено 3 з них, також виявлено та досліджено господарсько-побутові комплекси довкола жител.

Розкопки проводилися як вітчизняними вченими, такими як І.Г. Підоплічко, М.І. Гладких, Н.Л. Корнієць, Д.Ю. Нужний, П.С. Шидловський, так і за участі зарубіжних колег зі США, Франції, Бельгії та Росії. Спільні експедиції із залученням науковців різного спрямування дали змогу застосувати як археологічні, так і природничі методи дослідження, що сприяло розширенню знань про стоянку, кам'яну індустрію мисливців на мамонтів, відтворити природне оточення первісної людини, а також здійснити історичні та архітектурні реконструкції, вивчити флору та фауну цієї території.

Результати досліджень дали змогу описати природно-кліматичні умови льодовикового періоду 15 тис. років тому, визначити абсолютне датування пам'ятки, встановити тип поселення, дослідити технологію виготовлення знарядь праці та визначити її як епіграветську.

Зараз розкопана значна територія стоянки, проводяться дослідження першого та другого господарсько-побутових комплексів. Актуальною залишається проблема збереження 4 житла. Так як це житло зберігалось тривалий час нерозкопаним з метою майбутньої музеєфікації під тимчасовим накриттям, воно зазнало значної руйнації внаслідок природних та антропогенних чинників. Тому нагальним є питання побудови захисної конструкції з паралельною роботою по розчищенню та консервації решток житла.

Dudnik D.V.

Stages of research of Mezhyrich site

The article deals with the actual problems of research stages of the Mezhyrich Upper Palaeolithic site. There are four stages of research. The first stage is an exploration of I. Pidoplichko (1966-1974), the second is research made by M. Gladkykh (1976-1989), N. Korniets (1989-2002) is the third and the research of D. Nuzhnyi, S. Péan and P. Shydlovskiy is the fourth stage (since 2003). All of these stages have the different specific of research, advantages and disadvantages.

The first excavation of the Mezhyrich site occurred half a century ago, in 1966. During this period, researchers focused on dwellings mainly. It gave good opportunity to explore the Palaeolithic architecture. However, consequently, area around dwellings had remained unexplored until 1970th. I. Pidoplichko didn't leave scientific reports.

M. Gladkykh has explored the fourth dwelling and household complexes around all dwellings of the site, architecture of the fourth dwelling and lithic industry. He left many reports, but they still not published.

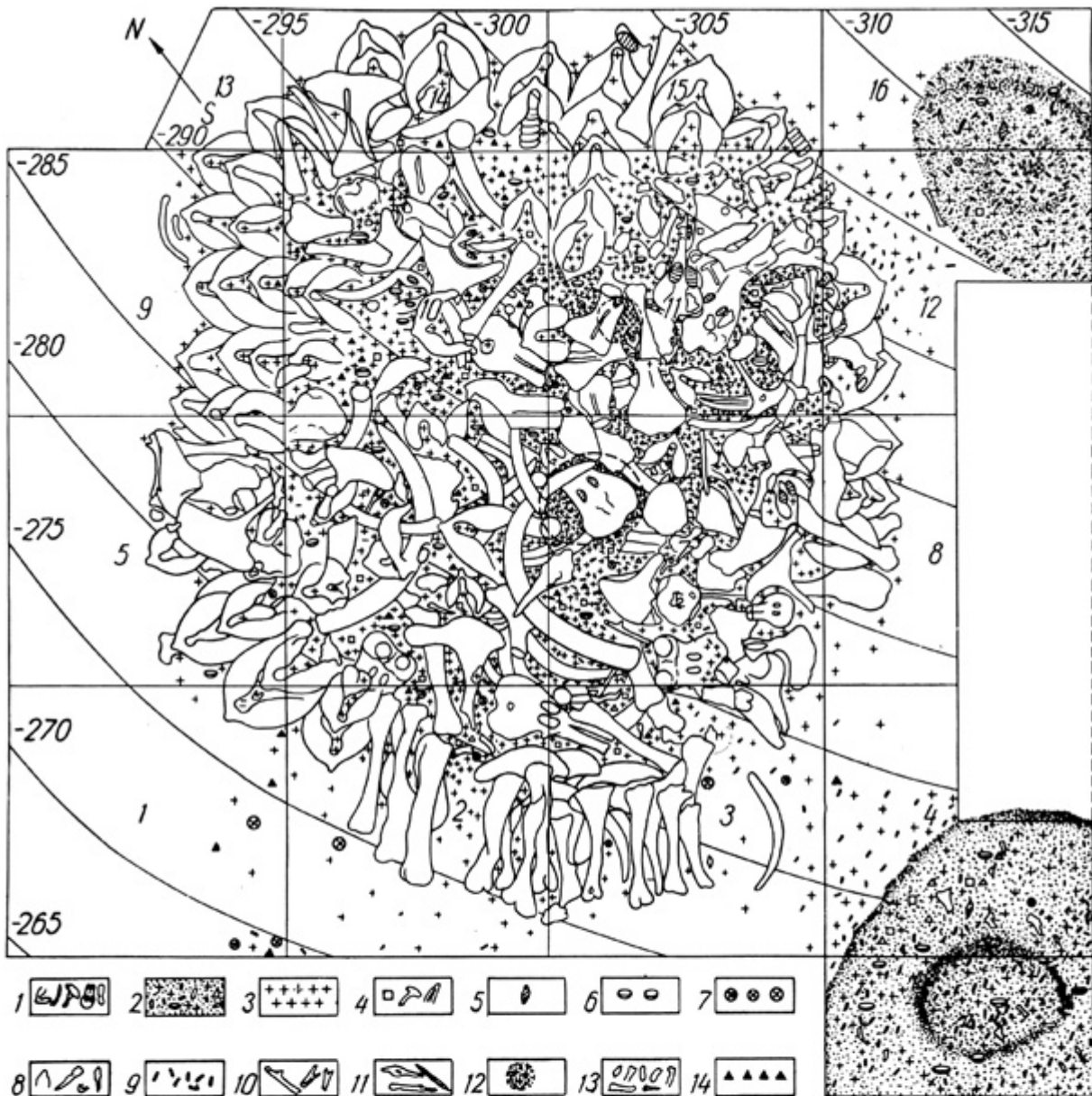
N. Korniets worked on the site according to the archeological methodology. She left reports of excavation. In addition, were used new research methods that gave an opportunity for better material fixing. The research has also focused on biological aspects.

Nowadays scientists continue researching the site. Every year more and more specialists are interested in researching and publishing the results of excavations. The Mezhyrich site attracts scientists and students from Ukraine and abroad such as the USA, France, Switzerland etc. Modern stage has many publications made by D. Nuzhnyi, P. Shydlovskiy, S. Pean etc.

Excavations conducted by Ukrainian scientists such as I. Pidoplichko, M. Gladkykh, N. Korniets, D. Nuzhnyi, P. Shydlovskiy with participation of foreign colleagues from the USA, Russia, France and Belgium. Joint expedition with researches of various scientific directions allows to apply research methods, which improve the expansion of knowledge about the site, its flora and fauna, lithic industry of mammoth hunters, historical and architectural reconstruction.

The results of research gave a possibility to describe the climatic conditions of the Late Pleistocene 15 000 years ago. Special exploration helped to determine the absolute dating of the site, set the type of settlement, explore the technique of making tools and define it as the epigravettian.

The problem of conservation of the fourth dwelling is still relevant.

1 - рештки житла з використання кісток; 2 - ділянки насиченого культурного шару; 3 - крем'яні вироби; 4 - кістки з слідами обробки та вироби з кістки; 5 - морські мушлі; 6 - камені; 7 - шматки червоної вохри; 8 - кістяні фігурки; 9 - кісткове вугілля; 10 - ріг північного оленя; 11 - кістяні вироби мисливського призначення; 12 - вогнище всередині житла та точок для обробки кременю; 13 - уламки кісток мамонта та інших тварин; 14 - шматки бурштину та бурштинові намистини

1 - bone ruins of the dwelling; 2 - hearth stamping places outside the dwelling; 3 - lithic artifacts; 4 - bone with traces of treatment and bone artifacts; 5 - sea shells; 6 - stones; 7 - pieces of red ochre; 8 - bone statuettes; 9 - pieces of bone coal; 10 - a reindeer antler; 11 - bone artifacts for hunting purposes; 12 - a hearth place inside the dwelling and grinding place for lithic processing; 13 - bone fragments of the mammoth and other animals; 14 - pieces of amber and amber beads

Рис. 1. План першого межирицького житла. Розкопки І.Г. Підоплічка 1966 р. (Підоплічко, 1969).

Fig. 1. Plan of the first Mezhyrich dwelling. Excavations of I. Pidoplichko 1966 (Pidoplichko, 1969).

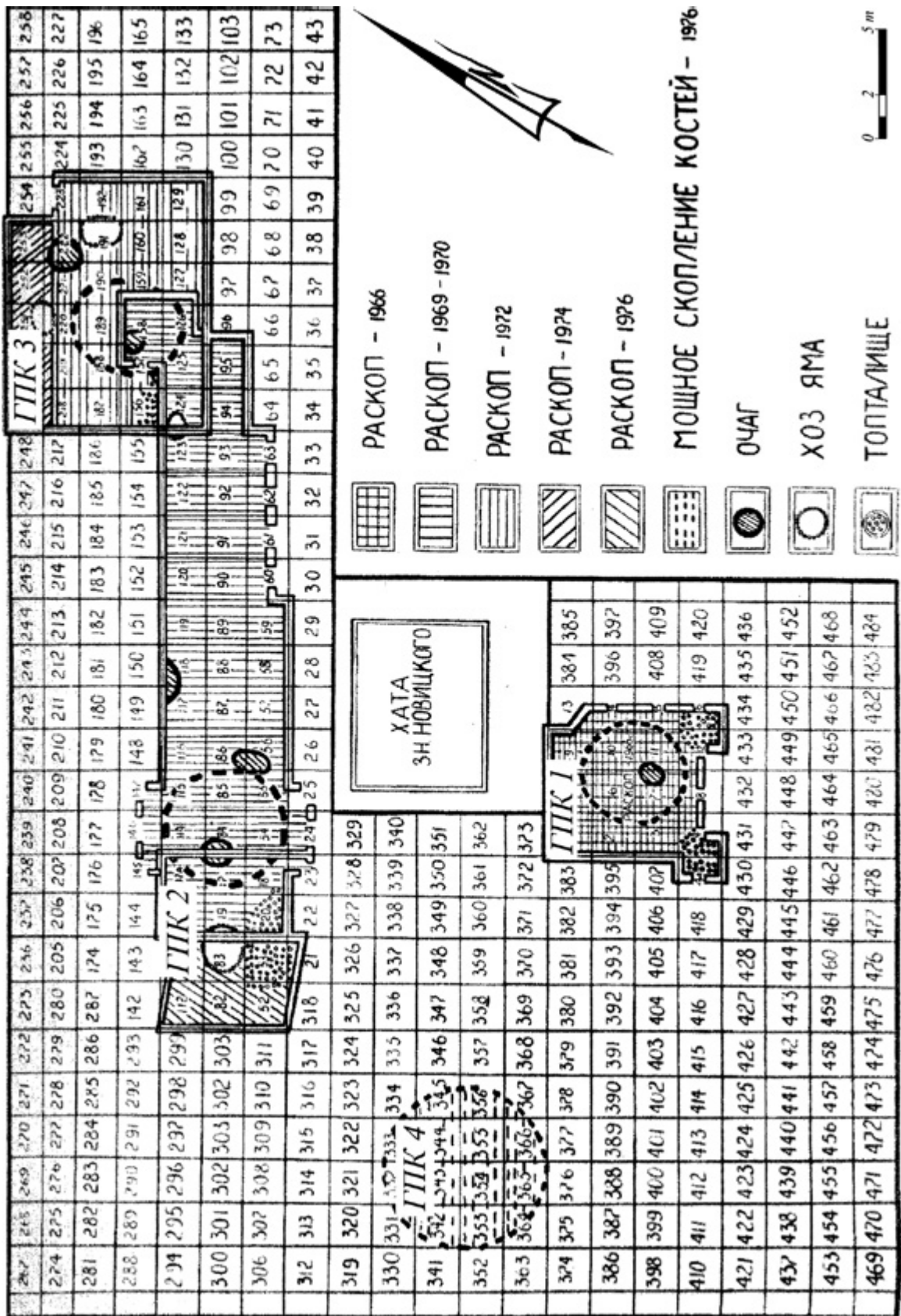
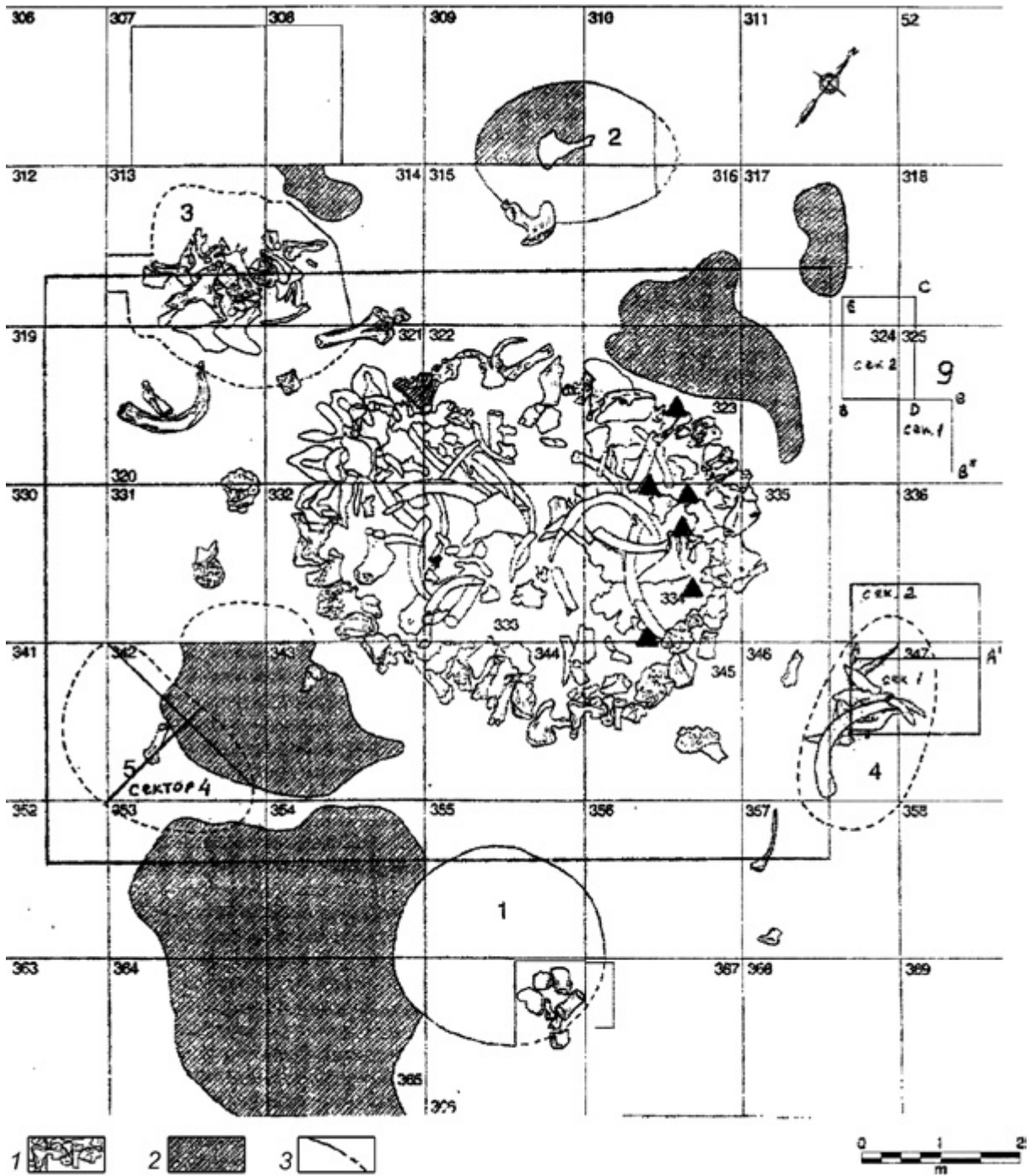

Рис. 2. Взаєморозташування господарсько-побутових комплексів за М.І. Гладких (Гладких, 1976).
 Fig. 2. Situation plan of dwelling assemblages after M. Gladkykh (Gladkykh, 1976).

1 - рештки житла з використання кісток; 2 - ділянки насиченого культурного шару;
 3 - межі господарських ям
 1 - bone ruins of the dwelling; 2 - hearth stamping places outside the dwelling; 3 - limits of the pits

Рис. 3. Четвертий господарсько-побутовий комплекс. Дослідження Н.Л. Корнієць (Корнієць, Сунцов, 1999).
 Fig. 3. Fourth dwelling assemblage. Investigations of N. Korniets (Korniets, Suntsov, 1999).

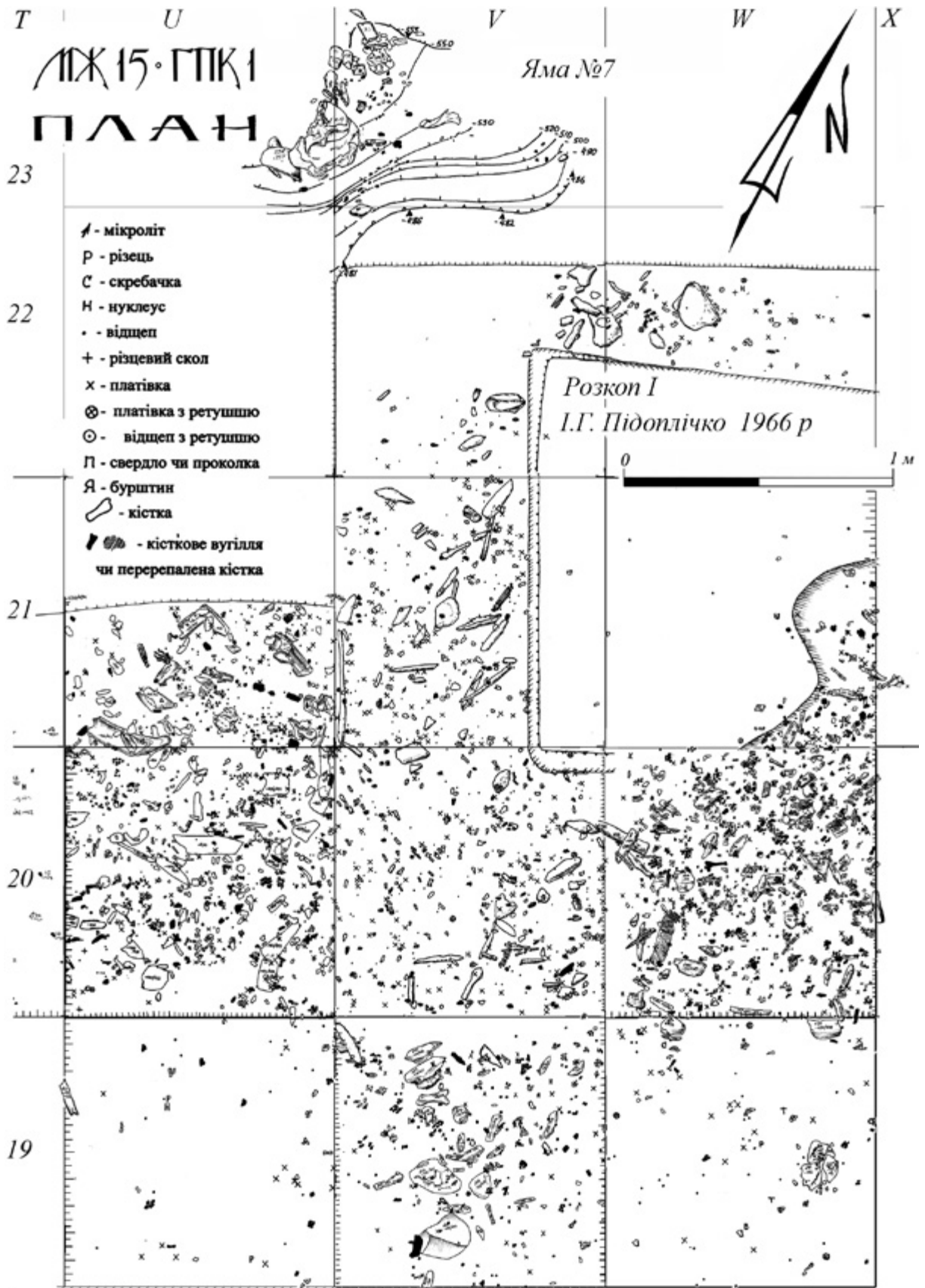

Рис. 4. Ділянка культурного шару на південь від першого житла. Дослідження 2010-2015 рр. (Шидловський, Пеан, Езартс, Лизун, 2015).

Fig. 4. The plot of culture layer to the south of first dwelling. Investigations 2010-2015 (Shydlovskiy, Pean, Haesaerts, Lyzun, 2015).

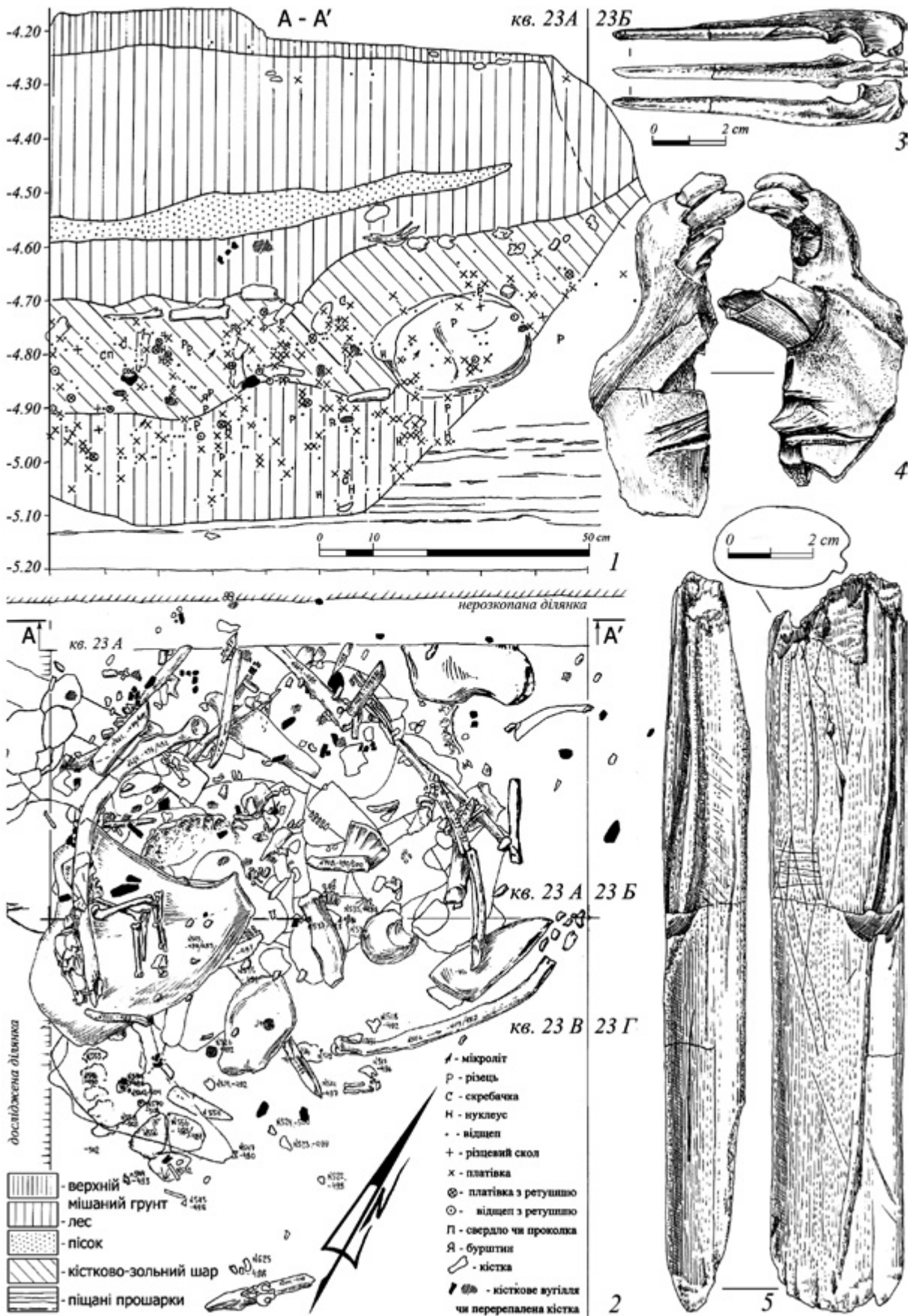

Рис. 5. Східний сектор ями №6 першого господарсько-побутового комплексу. Дослідження 2010-2015 рр. (Шидловський, Нужний, Пеан, Лизун, 2015).

Fig. 5. Eastern sector of Pit #6 of first dwelling assemblage. Investigations 2010-2015 (Shydlovskiy, Nuzhnyi, Pean, Lyzun, 2015).

ЦЕНТР ПАЛЕОЕТНОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ імені Хв. Вовка

Th. Vovk CENTER
FOR PALEOETHNOLOGICAL RESEARCHES

ВІД ВИДАВЦЯ

Громадська організація «**Центр палеоетно-логічних досліджень ім. Хв. Вовка**» – це група дослідників: аспірантів, студентів і людей з науковим ступенем, що об'єдналися для вирішення наукових, освітніх і пам'яткоохоронних проблем в сучасних археологічній, антропологічній, етнологічній та інших суміжних науках.

Центр засновано та діє на основі добровільності, рівності його членів, самоврядування, взаємодопомоги та співпраці; виборності та підзвітності управління, прозорості у своїй роботі. Центр співпрацює з дослідними інститутами, освітніми та культурними установами, громадськими організаціями, які зацікавлені в археологічних та антропологічних дослідженнях

Основними завданнями Центру є:

- задоволення та захист наукових, соціальних, культурно-освітніх та економічних інтересів його членів, створення умов для їх професійної та творчої діяльності і розвитку;

- сприяння розвитку археологічної і антропологічної науки в Україні, проведення польових і камеральних досліджень в галузі вивчення доісторичної епохи території України;

- налагодження міжнародної співпраці в галузі антропології та археології та їх подальший розвиток;

- сприяння практичному здійсненню програм і проектів, спрямованих на охорону, дослідження, використання та реставрацію пам'яток та об'єктів археологічного спадку України, особливо тих, яким загрожує знищення під впливом природних або антропогенних факторів;

- публікація результатів наукових досліджень;

- підвищення ролі і авторитету археологічної і антропологічної науки в українському суспільстві.

Виходячи з того, що Україна перебуває не лише в стані економічної і політичної кризи, а й

кризи інститутів гуманітарної науки, громадські наукові товариства виступатимуть незалежними дослідницькими центрами в майбутньому. Такі організації об'єднують учасників не за принципами структурної належності та системою підзвітності, а за колом спільних наукових інтересів та колективним вирішенням поставлених наукових завдань. Виходячи з позиції, що інвестиції в гуманітарне знання та освіту є інвестиціями в майбутнє, з позиції, що зневага до досліджень в галузі історії розвитку людини та її культури призводить до ще глибшої дегуманізації суспільства, власною діяльністю члени Центру констатують необхідність розвитку цих знань та їх популяризацію, особливо у сучасний, кризовий момент.

Тому, метою Центру є об'єднання зусиль представників молодого покоління вчених, задля проведення комплексних досліджень давніх людських спільнот. вирішуючи такі завдання:

- Подолання дискретності сучасної науки, що затиснена в рамки офіційних установ і через високу спеціалізацію досліджень стає все більш ізольованою від суспільства. Палеоетнологічний підхід передбачає комплексність підходу до вивчення історичних явищ з використанням методів природничих та гуманітарних наук (археологія, етнологія, палеогеографія, геологія, екологія тощо).

- Проведення комплексних досліджень давніх суспільств з метою розкриття взаємостосунків людських спільнот між собою та з оточуючим середовищем на різних етапах історичного розвитку. Основними джерелами таких досліджень є аналіз решток життєдіяльності давніх суспільств в зв'язку з етнографічними спостереженнями та вивченнями давніх екологічних систем.

- Слідування принципам наукової етики в процесі досліджень, що передбачає суцільне неприйняття догматизму, ідеологізації, авто-

ритаризму і фальсифікації фактів. Натомість в пріоритет ставляться принципи колективізму, універсалізму, безкорисності та перевірки висновків.

– Розробка нових ідей та поглядів на сучасне суспільство, через вивчення історії його становлення.

– Організація друкованого і Інтернет видання для висвітлення наукових досягнень.

Згідно переконань учасників Центру, що будь-який етнос репрезентує себе через власну культурну спадщину, відображену не лише в формі усних і письмових пам'яток попередніх поколінь, а й в матеріалізованих рештках життєдіяльності:

– збереження культурної спадщини є однією з найголовніших вимог сучасного цивілізованого світу, адже без суспільної пам'яті немає суспільного буття. Популяризація культурної спадщини – потужний чинник формування свідомості незалежного і повноцінного європейського народу.

Виходячи з позиції єдності теорії та практики, Центр ставить перед собою завдання:

– популяризації знань, що стосуються об'єкту досліджень, через організацію наукових конференцій, виставок, публічних семінарів, друкованих видань;

– організація вільного доступу до результатів діяльності Центру через мережу Інтернет;

– активно долучатись до процесу охорони культурної та природної спадщини на території України як через безпосередню участь (виготовлення первинної пам'ятко- та природоохоронної документації тощо), так і через співпрацю з державними адміністраціями, науковими та іншими громадськими організаціями.

На противагу вузькому заполітизованому націоналізму, що оперує міфологізованими подіями та особистостями, ми протиставляємо дійсний патріотизм, що базується на пошані до власної природної та культурної спадщини. Об'єктивне дослідження давньої історії людства разом з охороною культурного та природного середовища – основні вектори діяльності Центру.

ЦЕНТР ПАЛЕОЕТНОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ імені Хв. Вовка

Th. Vovk CENTER
FOR PALEOETHNOLOGICAL RESEARCHES

FROM PUBLISHER

Non governmental Organization «Th. VOVK CENTER FOR PALEOETHNOLOGICAL RESEARCH» is association of scientists, Ph.D. students and students who with the aim of solving the scientific, educational and heritage protection problems in the areas of contemporary archaeology, anthropology, ethnology and other related sciences are united.

Center was founded and based on a voluntary basis, equality of the members, self-government, legitimacy, mutual aid and cooperation, electivity and accountability of governance, clearness in work. The Center collaborates with research institutions, institutions of culture and education, public organizations that interested in archaeological and anthropological research.

The main goals of the Center are:

- protection of scientific, social, cultural, educational and economic interests of its members, to create conditions for their professional and creative activities and development;
- promotion of archaeological and anthropological science in Ukraine, organize field and office research in the study of the prehistoric period of Ukraine;
- establishing international cooperation in the area of anthropology and archeology;
- implementation of programs and projects aimed to protect and research monuments and sites of the archaeological heritage of Ukraine, especially those threatened by natural and anthropogenic factors;
- publication of research results;
- increase the role and authority of the archaeological and anthropological sciences in Ukrainian society.

Considering that Ukraine is not only in the situation of economic and political crisis but also crises of institutions of humanitarian sciences, public scientific societies would become independent research centers. Such organizations unite parti-

cipants not by principles of structural belonging and system of accountability, but with the general scientific interests and collective solution of the set scientific tasks. Based on the position, that investments in humanitarian knowledge and education are investments in the future, that neglecting the studies of the history of development of human and culture leads to deeper dehumanization of society, members of the Center state the necessity of development and popularization of this knowledge, especially in the moment of current crisis.

That is why, the aim of the Center is to combine efforts of the young generation of scientists, for realization of complex studies of ancient human societies, resolving such issues:

– Overcoming discreteness in modern science, which caught in the official institutions and because of the high specialization of research is becoming increasingly isolated from society. Because of this, paleoethnology provides an integrated approach to the study of historical events using the methods of natural sciences and humanities (archaeology, paleogeography, ethnology, geology, ecology, etc.).

– Carry out complex studies of ancient societies to demonstrate relationships between human communities and with the environment at different stages of historical development. The main source of such research is the analysis of the remains of ancient vital activity in societies with the relation to ethnographic observations and study of ancient ecosystems.

– Following the principles of research ethics in studies, which provides a complete rejection of dogmatism, indoctrination, authoritarianism and falsification of facts. Instead, in priority are the principles of teamwork, universalism, unselfishness and verification of the findings.

– Development of new ideas and views on modern society through the study of the history of its formation.

– Organization of printed and online publications to overview scientific achievements.

According to beliefs of the members of our Centre, any ethnic group represents itself through its cultural heritage, reflected not only in the form of oral and written monuments of previous generations but also in materialized remains of vital activity:

– Preservation of cultural heritage is one of the main requirements of the modern civilized world because there is no social life without social memory. Promotion of the cultural heritage is a powerful factor which forms a consciousness of independent and complete European nation.

From the position of the unity of theory and practice, the Center aims to:

– Promote the knowledge regarding the research object, through the organization of scien-

tific conferences, exhibitions, public seminars and publications.

– Provide free access to the results of the Center's activity via the Internet.

– Be actively involved in the process of protection of cultural and natural heritage in the territory of Ukraine through direct participation (production of primary heritage and environmental protection documentation, etc.) and in cooperation with state administration, scientific and other non-governmental organizations.

In contrast to the narrow politicized nationalism that operates by mythological events and personalities, we stand for the true patriotism, based on respect for our own natural and cultural heritage. An objective study of ancient history with the protection of the cultural and natural environment are the main vectors of the Center's activity.

СПИСОК АВТОРІВ / LIST OF AUTHORS

Beidyk Olexandr O. Бейдик Олександр Олексійович	Doctor of Geographical Sciences; Professor, Department of Country Studies and Tourism, The Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv Доктор геогр. наук, професор кафедри країнознавства та туризму географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ
Bondar Ksenia M. Бондар Ксенія	Senior researcher, SEI "Institute of Geology", Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv Ст.наук. співроб., ННІ «Інститут геології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ ks_bondar@ukr.net
Brunner Mirco Брюннер Мірко	PhD student of Institute of Archaeological Sciences, Department of Prehistoric Archaeology, University of Bern, Bern (Switzerland) Аспірант Інституту археологічних досліджень відділу первісної археології, Бернський університет, Берн (Швейцарія)
Chkhatarashvili Guram Чхатарашвілі Гурам	Research worker, Department of Stone Age, Batumi Archaeological Museum; Phd student at Batumi Shota Rustaveli State University, Batumi (Georgia) Науковий працівник, Відділ кам'яної доби, Археологічний музей Батумі, Аспірант, Батумський Державний Університет імені Шота Руставелі, Батумі (Грузія) gurami.chxa87@yahoo.com
Demay Laëtitia Демей Летиція	PhD student Department of Prehistory, University of Liège (Belgium). Department of Prehistory, National Museum of Natural History, Paris (France) Аспірантка відділу преісторії, Університет м. Льєж (Бельгія). Відділ преісторії, Національний музей природничої історії, Париж (Франція) ldemay@mnhn.fr
Demchenko Olga V. Демченко Ольга Володимирівна	Leading specialist of the Department of archeology and ethnology of Ukraine, Faculty of History, I.Mechnikov Odessa National University Провідний фахівець кафедри археології та етнології України Історичного факультету Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова, Одеса olya.demchenko@mail.ru
Dudnik Diana V. Дудник Діана Валентинівна	Bachelor student, Historical Faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv Студентка історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка dydник11@meta.ua
Hafner Albert Хафнер Альберт	Director of Institute of Archaeological Sciences, Department of Prehistoric Archaeology, University of Bern, Bern (Switzerland) Директор Інституту археологічних досліджень відділу первісної археології, Бернський університет, Берн (Швейцарія) albert.hafner@iaw.unibe.ch
Karmazynenko Serhij P. Кармазиненко Сергій Петрович	PhD, senior researcher, Department of Paleogeography, Institute of Geography NAS Ukraine, Kyiv К. геогр. наук, старший науковий співробітник відділу палеогеографії Інституту географії НАН України karmazinenko@mail.ru
Khlorachev Gennadyi A. Хлопачев Геннадій Олександрович	Chair of Department, Department of Archaeology, Peter the Great Museum of Anthropology and Ethnography (Kunstkamera), Saint-Petersburg (Russia) К.і.н., завідуючий відділом археології Музею антропології і етнографії ім. Петра Великого (Кунсткамера) С.Петербургу (Росія) gak@pochta.ru

Krotova Oleksandra <i>Кротова Олександра Олександрівна</i>	Doctor, Senior researcher, Department of Archaeology of Stone Age, Institute of Archaeology NAS Ukraine, Kyiv Д.і.н., старший науковий співробітник відділу археології кам'яної доби Інституту археології НАН України, Київ okrotova@ukr.net
Kushnir Anatolii S. <i>Кушнір Анатолій Степанович</i>	Junior scientific researcher, Department of Paleogeography, Institute of Geography NAS Ukraine, Kyiv Молодший науковий співробітник відділу палеогеографії Інституту географії НАН України kushnir.paleogeo@gmail.com
Laabs Julian <i>Лаабс Джуліан</i>	PhD student of Institute of Archaeological Sciences, Department of Prehistoric Archaeology, University of Bern, Bern (Switzerland) Аспірантка Інституту археологічних досліджень відділу первісної археології, Бернський університет, Берн (Швейцарія)
Lastivka Natalya <i>Ластівка Наталія</i>	Bachelor of the Department of Archaeology and Museum Studies, Historical Faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv Бакалавр кафедри археології та музеєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Lazaruk Iryna A. <i>Лазарук Ірина Анатоліївна</i>	Master, Department of Country Studies and Tourism, The Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv Магістр, кафедра країнознавства та туризму, географічний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ ira_lazaruk@mail.ru
Lysenko Sergey D. <i>Лисенко Сергій Дмитрович</i>	PhD, senior research worker, Department of the Archaeology of Chalcolithic – Bronze Age, Institute of Archaeology NAS Ukraine, Kyiv К.і.н., старший науковий співробітник відділу археології енеоліту – бронзового віку ІА НАН України, Київ suraganga@yandex.ru
Lyzun Oleksii M. <i>Лизун Олексій Миколайович</i>	PhD student, Department of Archaeology and Museum Studies, Historical Faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv Аспірант кафедри археології та музеєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка oleksii.lyzun@gmail.com
Manko Valerij O. <i>Манько Валерій Олександрович</i>	PhD, Senior researcher, Department of the Crimean Archaeology, Institute of Archaeology NAS Ukraine, Kyiv к.і.н., старший науковий співробітник, відділ археології Криму Інституту археології НАН України, Київ valery_manko@yahoo.com
Matviishyna Zhanna M. <i>Матвіїшина Жанна Миколаївна</i>	Doctor of Geographical Sciences, Prof., Dean of Department of Paleogeography, Institute of Geography NAS Ukraine, Kyiv Д. геогр. н., проф., Завідувач відділу палеогеографії Інституту географії НАН України, Київ
Mikhailova Natalia <i>Михайлова Наталія</i>	Research worker, Institute of Archaeology, National Academy of Science of Ukraine, Kyiv Науковий співробітник Інституту археології Національної академії наук України, Київ
Parhomenko Olexandr G. <i>Пархоменко Олександр Григорович</i>	PhD, Head of Department of Geography, Taras Shevchenko Chernihiv National pedagogical University, Chernihiv к.геогр.н., завідувач кафедри географії Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, Чернігів
Patou-Mathis Marylène <i>Пату-Матіс Марілен</i>	PhD, CNRS Research director, Department of Prehistory, National Museum of Natural History, Paris (France) PhD, CNRS дослідницький директор відділу Праісторії, Національний музей природничої історії, Париж (Франція) patmath@mnhn.fr

Réan Stéphane Пеан Стефан	PhD, University lecturer, Department of Prehistory, National Museum of Natural History, Paris (France) PhD, університетський лектор відділу преісторії Національного музею природничої історії, Париж (Франція) stpean@mnhn.fr
Pichkur Yevgen V. Пічкур Євген Вікторович	Scientific researcher, Department "Archaeological Museum", Institute of Archaeology NAS Ukraine, Kyiv Науковий співробітник відділу «Археологічний музей» Інституту археології НАН України, Київ pichkur_e@ukr.net
Pistruil Igor V. Піструїл Ігор Володимирович	PhD, Research Officer, Odessa Archaeological Museum of NAS Ukraine, Odesa К.і.н., науковий співробітник Одеського археологічного музею НАН України, Одеса pistruiligor@ukr.net
Radomskiy Ivan S. Радомський Іван Сергійович	PhD student, Department of Archaeology and Museum Studies, Historical Faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv Аспірант кафедри археології та музеєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ radomskijvano1812@gmail.com
Ryzhov Serhii M. Рижов Сергій Миколайович	PhD, Associate professor, Department of Archaeology and Museum Studies, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv К.і.н., Доцент кафедри археології та музеєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ arch@univ.kiev.ua
Sablin Mikhail V. Саблін Михайло	PhD, Senior scientist, Zoological Institute of the Russian Academy, Saint-Petersburg (Russia) К.і.н., старший науковий співробітник Зоологічного інституту РАН, С.-Петербург (Росія) msablin@yandex.ru
Shydlovskiy Pavlo S. Шидловський Павло Сергійович	PhD, Associate professor, Department of Archaeology and Museum Studies, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv К.і.н., Доцент кафедри археології та музеєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ pav.shy@gmail.com
Smyntyna Olena V. Сминтина Олена Валентинівна	Doctor of Sciences in History, Full Professor, Head of Department of Archaeology and Ethnology of Ukraine, Faculty of History of Odessa National I.I. Mechnikov University, Odesa Д.і.н., професор, зав. кафедрою археології та етнології України історичного факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Одеса smyntyna_olena@onu.edu.ua
Snizhko Iryna A. Сніжко Ірина Анатоліївна	Docent, Ukrainian State University of Railway Transport, Kharkiv Доцент Українського державного університету залізничного транспорту, Харків isnizhko@mail.ru
Telizhenko Serhij A. Теліженко Сергій Анатолійович	Institute of Archaeology NAS of Ukraine, Lutsk Інститут археології НАН України, Луцьк telizharh@hotmail.com
Tymofeieva Zhdana Тимофєєва Ждана	1 st rang geologist DGP "Ukrgeophysics", Kyiv геолог 1 кат. ДГП «Укргеофізика», Київ
Yanish Yevhenia Яніш Євгенія	I. Shmalgauzen Institute of Zoology NAS Ukraine, Kyiv Інститут зоології ім. І.І.Шмальгаузена НАН України, Київ